

Araştırma Makalesi / Research Article

Bulgaristan'da Kurulan Bir Türk Derneği: Turan Gençlik ve Spor Birliği*

Mustafa Mutlu**

Öz

Bu makale iki savaş arası dönemde 1924-1934 yılları arasında Bulgaristan'da faaliyet gösteren Turan Gençlik ve Spor Birliği'nin Bulgaristan'da yaşayan Türklerin ulusal bilincini geliştirmek, halkın terbiyesi ve sosyo-kültürel meseleleriyle ilgilenmek yoluyla onları fikrî ve bedenî manada yükseltme çabalarına odaklanmaktadır. Bulgaristan Devleti, Bulgaristan'da yaşayan Türklere karşı sindirme, asimile etme ya da göçe zorlama gibi politikalarla onların Bulgaristan topraklarındaki izlerini silme gayreti içinde olmuştur. Bu süreçte Bulgaristan'daki Türklerin arasındaki bağı kuvvetlendirmek ve Türk kültürünü yaşatmak adına birtakım entelektüel çevreler bir araya gelerek Turan Birliği'ni oluşturmuşlardır. Türkler arasında millî şuurun ve kültürün gelişmesi adına anavatan Türkiye'deki Kemalist inkılapları örnek alan Turan Birliği, yaptığı faaliyetler ve savunduğu fikirler ile iki ülke arasındaki ilişkilerin de odağında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler

Turan, Bulgaristan, Türk Spor Birliği, Kemalizm, Baş Müftü.

* Geliş Tarihi: 25 Ekim 2021 – Kabul Tarihi: 31 Ocak 2023

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Mutlu, Mustafa. "Bulgaristan'da Kurulan Bir Türk Derneği: Turan Gençlik ve Spor Birliği." *bilig*, no. 107, 2023, ss. 33-62, <https://doi.org/10.12995/bilig.10702>.

** Öğr. Gör. Dr., Bartın Üniversitesi, Rektörlük, Ortak Dersler Bölümü – Bartın/Türkiye
ORCID: 0000-0002-3357-4567
mmutlu@bartin.edu.tr

Giriş

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı, Bulgaristan toprakları içinde yer alan Türklerin ve tüm Müslüman toplumun durumunu tayin eden önemli bir savaştı. Rusların bu savaşta belli başlı hedefleri arasında, Ege Denizi'ne kadar uzanan büyük bir Bulgaristan kurmak ve İstanbul'u serbest bir şehir hâline getirmek bulunuyordu. Yani bu savaş, çok milletli topraklar üzerinde tek milletli bir devlet kurmak için girişilen önemli bir savaştı. Dolayısıyla bu savaşın temel amacı Türklerin büyük bir çoğunluğunu bu topraklardan atmak üzere şekillenmişti. Bu savaşla birlikte bölgedeki Türkler silahsızlandırılırken, diğer yandan Bulgarları silahlandırarak Türkleri defetme ve yok etme siyaseti güdüldü (İpek 5, 15-17).

Savaş sonrasında Bulgaristan'da kalan Türklerin hakları ise imzalanan bir dizi ikili ve çok taraflı anlaşmalar tarafından düzenlendi. Bu antlaşmalara göre (Berlin Antlaşması (1878), İstanbul Protokolü (1909), 1913 ve 1919 Barış Antlaşmaları ve 1925 yılı Ankara Antlaşması) Bulgaristan'daki Müslüman-Türk toplumun sosyo-politik, ekonomik ve dinsel hakları tanımlandı (Zhelyazkova 287; Eroğlu, *Milletlerarası* 28-33; Eroğlu, *Türk* 1339-1447; Yalimov, *İstoria* 521; Kamil 11-40).

Panslavizm politikasının yardımıyla birlikte 1835-1876 yılları arasında bilinçli, millî bir Bulgar aydın kitlesi oluşmuşsa da (İpek 6) Bulgaristan, kültürel, etnik ya da siyasi anlamda bir ulus değildi. Bulgaristan Prensiği bir an önce millî tarihî bir varoluş nedeni oluşturma ihtiyacı hissetti ve böylece mutlak bir etnik-ulusal homojenlik fikrini ulus inşası ilkesi olarak benimsedi. Lakin Osmanlı Devleti Balkanlarda etnik ve dinî grupların çeşitliliğini barındıran bir miras bırakmıştı. Bu sebeple hükûmet bütün azınlıkların asimilasyon ve tasfiyesiyle bu işi çözmek istemişti (Karpat 729).

1878'de Bulgaristan'ın özerklik kazanmasından sonra resmen azınlık konumuna düşen Müslüman/Türk topluluk, Osmanlı-Rus Savaşı'nı izleyen ilk on senede savaşın etkileri sebebiyle her bakımdan olumsuz koşullarla karşı karşıya kaldı (Dayıoğlu 179). Sistematiik bir yıkım politikasına girişen Bulgar hükûmeti camileri, tekkeleri, vakıfları, mezarlıkları ve okul binalarını yıkarak Türklerin hayatına ve kurumlarına, miras ve tarihine, eğitim ve kültürüne saldırdı (Turan 298). Türkler canlarını kurtarmaya çalışırken Bulgarlar onlardan kalan malları ele geçirdi. Türklerin varlığından rahatsız

olan Bulgarlar onlardan kalan her şeyi tahrip etti veya kendi kullanımları için herhangi bir para ödemeksizin el koydu (Ersoy Hacısalihioğlu, “Bulgaristan’da Türklerin Okul” 892).

Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) Bulgaristan’da mülkiyet, eğitim ve din alanında kaydedilen gelişmeleri etkiledi. Özellikle savaşı izleyen yıllarda bir yandan azınlığın aydın kesimini oluşturan öğretmenlerin kitleler hâlinde imparatorluk topraklarına göç etmesi, bir yandan Türk okullarının gelir kaynaklarını oluşturan vakıf mallarının savaş sırasında tahribata uğraması, savaş sonrasında da Bulgarlarca ele geçirilmesi Türk toplumuna ciddi zararlar verdi (Dayıoğlu 181).

Gelirleri ile vakıflar, hayır işleri ve dinsel ve eğitsel amaçları gerçekleştirme bakımından Bulgaristan’daki Müslüman Türk azınlığını ayakta tutan önemli bir maddi kaynaktı. Berlin Antlaşması’nın ilgili hükmü doğrultusunda oluşturulan Türk-Bulgar Komisyonu 1880 yılında çalışmalarına başladı. Ancak, Komisyon toplantılarında Bulgar temsilcilerinin tavrı müzakereleri mümkün olduğunca uzatmak, geçen süre zarfında da vakıf mallarının yönetiminin Bulgar hükûmetince ele geçirilmesini sağlamak şeklinde belirdi (Dayıoğlu 210). Bulgaristan’ın bağımsızlığından sonra imzalanan 1909 İstanbul Protokolünde vakıflar sorununa da yer verilerek protokole bununla ilgili bir madde kondu. Buna göre vakıflarla alakalı bir karar almak üzere bir komisyon kurulmasına karar verildi ve bu komisyonun tamamı Bulgarlardan oluşturuldu. 1909 yılında komisyon aldığı kararlar ile vakıflara el koydu (Ersoy Hacısalihioğlu, “Bulgaristan’da ‘Müstesna Vakıflar’” 159-160).

Bunun yanında Türklerin fikri gelişimini engelleme ve onları cahil bir toplum seviyesinde tutma düşüncelerini açık şekilde savunan Bulgarlar, Osmanlı yönetiminden kalan eğitim kurumları için de kapsamlı bir imha politikası izlemişti (Ersoy Hacısalihioğlu, “Bulgaristan’da Türklerin Okul” 894). 1907 yılında Eğitim Bakanlığı’nın dergisinde çıkan bir yazıda Bulgar bir eğitimci kısaca şunları söylemişti:

“Türk azınlık okulları ortadan kaldırılmalıdır. Bunun çeşitli yolları vardır. Devlet bunlara yardım yapmamalı, Türk halkının da bu okullara yardım etmeleri yasaklanmalıdır. Böylece desteksiz kalan Türk okulları kendiliğinden ölür. Büsbütün ortadan kaldırılamazlarsa bu okullar ezilmelidir. Bunun da çeşitli yolları vardır. Sözgelimi sağlığa

elverişli olmadıkları, ahlaka uygun eğitim vermedikleri, öğretmen maaşlarını zamanında ödemedikleri vb. gibi gerekçelerle bu okullar kapatılabilir” (Şimşir, *Bulgaristan Türkleri* 41-42)

Yaşanan bu süreçte Türk ve Müslüman toplumunu en çok etkileyen şey, ulusal devletin kurulmasıyla Bulgaristan'daki genel sosyal değişim eğilimi oldu. Batılılaşma modelini izleyen siyasi aktörler, mümkün olan her yerde İslam dininin ve Osmanlı kültürünün görünür unsurlarını yok etme politikasını benimsedi. Bu politika, Türk ve Müslüman nüfusun yaşam koşulları ve kimlik algıları üzerinde olumsuz bir etki yarattı. Yeni devlette artık yabancı olduklarını gösterdi ve bu onları ya göç etmeye ya da dinî grup dayanımları içinde kendilerini daha fazla korumaya teşvik etti (Höpkén 59).

Yeni politik ve sosyal bir ortamda yaşamak zorunda kalan Müslüman/Türk azınlığı kurumlaşma çabası içine girdi. Oluşturduğu kültürel ve dinsel kurumların yardımı ve çabalarıyla kimliğini koruyup geliştirdi. Cemaat-i İslamiye Encümenlikleri, Müftülükler ve Şeriat mahkemeleri çalışmaya başladı. Kültürel kurumlara gelince, her şeyden önce özel Türk okulları faaliyete geçirilmeye ve yeni ilkökul ve rüştiyeler açılmasına çalışıldı. Hatta Şumnu'da bir Türk öğretmen okulu açılması için çalışmalar yapılsa da Balkan Savaşları'nın başlaması okulun açılmasını erteledi (Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze* 115-125).

Balkan Savaşlarında Bulgaristan'daki Türklerin durumu kötüye gitti. Hayatını kaybedenlerin yanında binlerce Türk, Bulgaristan'dan koparılacak başka devletin sınırları içine girdi. Birinci Dünya Savaşı döneminde Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasındaki gerginlik azaldı, ama Müslüman-Türk azınlığın sosyo-ekonomik durumu daha da kötüye gitti (Yalımov, *İstoria* 522).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'ın 27 Kasım 1919 tarihinde imzaladığı Neuilly Barış Antlaşması'nın 54. Maddesi Bulgaristan'daki azınlıkların (Türkler de dâhil) sosyal, dinî, hayır ve eğitim kurumları açmak, idare etmek ve denetlemek hususunda Bulgar vatandaşlarla aynı haklara sahip olması hükmü getirildi (Şimşir, *Bulgaristan Türk Azınlığının* 263-265).

1919'da göreve gelen Stamboliyski yönetimindeki Çiftçi hükûmeti (1919-1923) yeni eğitim yasasında Türk okullarına sancak ve belediye idarelerince yardım yapılması, yeni Türk okul binalarının yapımı için okul encümenlerine hükûmet kefaleti ile kredi ve inşaat malzemesi alım kolaylığı tanıdı (Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze* 136). Yine Çiftçi hükûmeti tarafından kurulan dev-

let arazi fonundan sağlanan arazi hibeleri ile Türklere önemli ölçüde yardım edildi (Crampton 431). Bununla beraber Anadolu'da Millî Mücadele'nin devam ettiği bu yıllarda (1919-1922) Ankara hükûmeti ile Stamboliyski hükûmeti arasında gizli görüşmeler yapılarak diplomatik ilişkiler kurulmaya çalışıldı (*Tarihî Türk-Bulgar İlişkileri* 104-106). Lakin 1923 yılında Bulgaristan'da yapılan darbeden sonra Stamboliyski hükûmetinin yerine gelen Bulgar hükûmetlerinin Bulgaristan'daki Türklere bakışı eskisi gibi oldu. Bu süreçte Turan Gençlik ve Spor Birliği¹ Bulgaristan'da yaşayan Türkler için mücadele eden oluşumlardan biri olarak ortaya çıktı (Keskiöğlu 19; Şerefi 32). Bulgaristan'daki Türklerin fikrî ve bedenî manada gelişimine destek olmak, Türkler arasında millî bir bilinç oluşturmak ve Türk kültürünü koruyup yaşatmak amacıyla kurulan Turan Birliği bu yolda büyük çaba sarf etti.

Bu çalışma, Bulgaristan'da 1924-1934 yılları arasında faaliyet gösteren Turan Birliği adlı sivil toplum kuruluşunun faaliyetleri ve var olma çabalarını ele almaktadır. Çalışmada Turan Birliği'nin hangi şartlarda, niçin ve nasıl kurulduğu, ne tür çalışmalar gerçekleştirdiği, devlet ve toplum nazarında nasıl karşılandığı gibi sorulara cevaplar aranmıştır. Öte yandan, Turan Birliği hakkında kapsamlı, bağımsız bir çalışmaya rastlanmamıştır. Konu hakkında ana hatlarıyla bilgi veren eserler Ahmet Hezarfen, Bilal Şimşir ve Osman Keskiöğlu'nun çalışmalarıdır. Bunlar dışında genellikle satır aralarında bahsedilen birlik hakkında kapsamlı bilgiye rastlanmadığı gibi, geniş bir değerlendirme de yapılmamıştır. Genel manada birliğin kurulduğu tarihsel süreç anlatılmıştır. Bu husus, konuyu ilgi çekici ve aydınlatılmaya muhtaç bir hâle getirmiştir. Çalışmada Türk, Bulgar ve diğer yabancı kaynaklardan faydalanılmış, ayrıca çalışma arşiv belgeleri ve basın malzemeleriyle de desteklenmiştir. Çalışma iki bölümde ele alınmıştır. İlk bölümde birliğin kuruluşu ve faaliyetleri anlatılırken, ikinci bölümde de Turan Birliği'nin Bulgar hükûmeti ve toplum nezdinde nasıl karşılık bulduğu ve birliğin varlığı üzerine yaşanan tartışmalar aktarılmaya çalışılmıştır.

Turan Birliği'nin Kuruluşu, İç Yapılanması ve Faaliyetleri

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti yıkılmış ve Anadolu coğrafyasına sıkışmış olan Türklerin buradaki son varoluş mücadelesi olan millî kurtuluş hareketinin başarıyla sonuçlanmasıyla Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu. Anavatan Türkiye'deki bu gelişmeler, Bulgaristan Türk gençliğini de hareketlendirmişti (Canbazov, *Bulgaristan'da Başmüftülük* 294).

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile ittifak kurmuş olan Bulgaristan Devleti'nde, savaş sonunda iktidara gelen Stamboliyski'nin Başbakanlığında kurulan Çiftçi Hükûmeti zamanında Türklere karşı ılımlı bir politika izlendi. Türkler kanunların ve anlaşmaların sağladığı azınlık haklarından faydalandı ve bu sayede hükûmetten destek alan Türk ve Müslüman nüfusun eğitim koşullarında kısa bir dönem iyileşme yaşandı. Örneğin, Şumnu Türk Öğretmen Okulu, Nüvvap Okulu gibi önemli eğitim kurumları bu dönemde açıldı (Keskiöğlu 19).

Bu olumlu hava içinde, farklı şehirlerde yaşayan Türk gençleri ise bir araya gelerek çeşitli spor kulüpleri kurmuştu. Çoğu 1923-1924 yılında kurulan spor kulüpleri şunlardır: İnkılap kulübü (Eski Cuma), Altın Yıldız kulübü (Eski Zağra), İleri kulübü (Niğbolu), Kamer kulübü (Plevne), Çelik kulübü (Pravadi), Atilla kulübü (Rahva), Gençlerbirliği kulübü (Razgrad), Yıldız ve Terakki kulüpleri (Ruşçuk), Hilal kulübü (Varna), Turan ve Tenvir-i Efkâr kulüpleri (Vidin), Gayret kulübü (İvraca), Rumeli kulübü (Yenipazar), Kuvvet ve Balcan kulüpleri (Ziştovi) (Şimşir, *Bulgaristan Türkleri* 98; Hezarfen 39).

Bulgaristan'da yaşayan Türkler birçok spor kulübü kurmuş olsa da bunlar arasında bir birlik yoktu. Bu kulüpleri organize edip bir teşkilata bağlamak ve onlara bir istikamet vermek gerekiyordu. Bunun için Deliorman gazetesi sahibi Mahmut Necmettin Deliorman ve Razgrad Rüştîye Mektebi öğretmeni ve Deliorman gazetesi yazarlarından Vidinli Mustafa Şerif Alyanak'ın spor birliğinin oluşmasına yönelik yazdıkları yazılar ile bir bilinç uyandırılmak istendi.

Bu konuda çıkan yazılarda Türk halkının bir kısmının kasabalarda spor kulübü kurarak fikir ve beden terbiyesi tahsil ettiği ve bu sayede Bulgaristan Türk gençliğinde ortaya çıkan sosyal hastalıkların bertaraf edileceği belirtildi. Spor faaliyetleri sayesinde Türk gençliğinin birbirine sınırsız bağlanacağı vurgulanarak Türk gençleri arasındaki bu bağın ancak spor birliği altında yapılacak çeşitli spor faaliyetleri sayesinde oluşacağı ifade edildi (Tunalı Ali Hüsnü 10-11).

Bulgaristan'da spor birliğinin sağlanması hususunda sosyo-kültürel faaliyetler de gerçekleştirildi. Razgrad'ta *Sönük Ocak* adlı bir piyes yazıldı ve bu piyesin amacı, mevcut spor kulüplerini bir merkeze bağlamak ve böylelikle Bulgaristan'da kuvvetli bir birlik vücuda getirmektir (Tunalı Ali Hüsnü 11-12).

Bu hususta Rusçuk şehrinde Bulgaristan'daki bütün sporcu Türk gençlerini bir birlik etrafında toplamak maksadıyla 1924 yılında Rusçuk Rüştîye Mektebi'nde bir kongre yapıldı. Bulgaristan'daki Türklerin ilk spor hareketlerini idealize eden ve onlara birlik cephesinin istikametini veren bu ilk tarihi kongrede alınan kararlar, Bulgaristan'da yaşayan Türkler arasında yeni ve geniş kapsamlı bir çağır açtı. Kongreye Razgrad'tan Gençler Birliği, Pravadi'den Çelik kulübü, Zıştovi'den Kuvvet kulübü, Plevne'den Kamer kulübü, Rusçuk'tan Terakki ve Yıldız Kulüpleri katıldı (Tunalı Ali Hüsnü 10-14; Deliorman 17).

Kongrede Bulgaristan Türk takımları arasında bir turnuva düzenlenmesine karar verildi ve bu konuda bir yönetmelik hazırlandı. Bu yönetmeliğe göre 1925 yılı haziran ayının başlarında, birinci kongreden sonra geçen on ay zarfında birliğe giren yeni ve eski kulüpler arasında biri Zıştovi'de, diğeri Eski Cuma'da olmak üzere iki müsabaka ve bu iki müsabaka galipleri arasında da Plevne'de toplanacak olan ikinci kongre günlerinde karşılaşmak üzere bir de şampiyonluk müsabakası tertiplendi (Karagöz, "Spor Birliği'nin" 3).

Türk gençleri arasında yapılan bu spor faaliyetleri entelektüel kesim arasında da ilgi uyandırdı. Spor kulüpleri, çoğu bilinçsiz bir yaşam süren, zihinsel ve bedensel manada uyuşmuş olan gençleri içinde bulundukları durumdan kurtaran birer kültür yuvası olarak görüldü. Öyle ki Türk Spor Birliği, sporu Türk gençliğinin maddi ve manevi vasıflarının gelişimine yardım eden önemli bir vasıta olarak görüyordu. Sporun eğitici ve toplumsal yönüne ehemmiyet vererek millî çerçeve içinde spor vasıtasıyla Türk gençlerini bir araya toplamayı amaçlamıştı (Tunalı Ali Hüsnü 42).

Bu amaç ve hedefler doğrultusunda 3 Temmuz 1925 tarihinde Plevne'de Türk Spor Birliği'nin ikinci kongresi toplandı. Kongrenin ilk günü Plevne Bulgar kulüpleri ve federasyonu namına Vit Kulübü ve Federasyon başkanı Gospodin Gaydarof'un başkanlığında bir heyet gelerek bir maç teklifinde bulundu. Teklifin kabulü üzerine aynı gün yapılan maç halk nezdinde de önemli tesir bıraktı ve Türk-Bulgar milletleri ve gençleri arasında samimi ve derin bir dostluk zuhur etti (Tunalı Ali Hüsnü 34; Hezarfen 40).

Plevne'de toplanan kongreye geçen seneye ek olarak Varna, Vidin ve Niğbolu şehirlerinin kulüpleri de katıldı. Vidin'de Turan kulübünün kurucularından Yaşar Ahmet Tunail kongre başkanlığına seçildi. Kongrede görüşülen maddelerin en önemlisi *Bulgar Spor Federasyonu'na mı katılmalı, yoksa*

bağımsız bir Türk Spor Federasyonu mu oluşturulmalı? konusu oldu. Yapılan müzakerelerde Türk Spor Birliği'nin Bulgar Federasyonu'ndan ayrı olması kararlaştırıldı. Ayrıca belli bir geliri olmayan ve gönüllü insanların gayretiyle çalışmalarını yürüten Türk Spor Birliği, Başmüftülüğe ve Vakıflar Müdürlüğü'ne müracaat edip mali yardım istenmesini de karara bağladı (Canbazov, *Bulgaristan'da Başmüftülük* 294).

Bunun yanında kongre başkanı Yaşar Ahmet Tunail, Türk Spor Birliği'nin Bulgaristan Türk gençliğinin gelişmesi adına sporu tek gaye olarak görmesinin kâfi gelmediğini ve bu birlik ile Türk gençlerinin özellikle millî duygularını geliştirme ve desteklemenin mümkün olmadığını açıkladı. Bulgaristan'da azınlık bulunduklarını dikkate alarak Türk gençliğini her alanda yetiştirecek, sadece bedensel değil aynı zamanda zihinsel olarak destekleyecek çeşitli amaçları olan bir teşkilata ihtiyaç olduğunu ifade etti. Ancak bu teklifi kabul görmedi (Karagöz, "Birinci Rusçuk" 5; Hezarfen 41).

Kongreden sonra Spor Birliği merkez idare heyeti bir yandan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden gerekli yardımın yapılması hususunda girişimde bulunurken diğer yandan hükûmete Spor Birliği'nin ayrı bir spor federasyonu olarak kurulmak üzere tüzüğü'nün kabul edilmesi için başvuruda bulundu. Bu başvurulara verilen cevaplarda Vakıflar Müdürlüğü, istenilen yardımın yapılacağını vaat etmiş olmasına rağmen aradan aylar geçtiği hâlde bir sonuç alınamadı. Hükûmetten gelen cevapta ise Bulgaristan'da bir federasyonun var olmasından dolayı ikinci bir federasyon demek olan Spor Birliği tüzüğü'nün kabul edilemeyeceği belirtildi. Bununla beraber resmi maçların Bulgar Futbol Federasyonu'na dâhil kulüpler arasında yapıldığı, Spor Birliği'nin de federasyona üye olarak girmesi hâlinde federasyon müsabakalarına iştirak edebileceği bildirildi (Karagöz, "Varna" 5; Okday 150).

Spor Birliği'nin üçüncü kongre zamanının yaklaştığı günlerde Vidin ve Varna'daki Türk gençleri arasında bir hareketlilik vardı. 20 Mayıs 1926 tarihinde yayımladıkları bir bildiride Spor Birliği'nin Bulgaristan'daki Türk gençlerinin tümünü tek çatı altında toplamaya yetmeyeceği ve Türk gençlerinin ihtiyaçlarını karşılayamayacağı dile getirildi. Bu hususta Bulgaristan'da sayıları çok az olan Yahudilerin Maccabi Cemiyeti örnek verilerek bu cemiyet vasıtasıyla Yahudi gençlerinin küçük yaştan itibaren millî bir terbiye aldıkları, fikren ve bedenlen gelişimlerine yardım ederek onları medeni birer vatandaş olarak yetiştirdiği ve bu sayede bütün Yahudi gençleri arasında kardeşlik

duygularının kuvvetlendiği ifade edildi (Tunalı Ali Hüsnü 47-48). Buradan yola çıkarak Bulgaristan nüfusunun 1/5'ini oluşturan Türklerin hiçbir teşkilatı olmadığına ve Türk gençlerini birleştirecek, aralarında kardeşlik duygularını kuvvetlendirecek bir teşkilatın gerekliliğine değinildi (Keskiöğlu 115).

Bu gelişmeler ışığında Spor Birliği'nin üçüncü kongresi 2 Ağustos 1926 tarihinde Varna'da toplandı. Kongrenin en önemli konusu ad değişikliğiyle birlikte birliğe yeni bir kimlik kazandırılmasıydı. Birliğe Türklerin tamamını temsil edebilecek karakterde olan *Turan* adı verilmek istendi. Vidin'de 1924 yılında kurulmuş olan Turan adlı bir spor kulübü ve derneği vardı. Bu derneğin tüzüğü de resmen onaylanmıştı. Dernek kendisini kültürlü, idmanlı ve medeni spor derneği olarak tanımlamış ve amacını zihnen ve bedenlen gelişmek olarak açıklamıştı. Derneğin jimnastik, futbol, müzik ve izci takımları vardı (Keskiöğlu 114).

Spor Birliği'nin kurucuları, bunun siyasi bazı sakıncalar doğurması ihtimalini öne sürerek Bulgaristan'da kurulmuş bir kültür cemiyetine Turan adının verilmesinin doğru olamayacağını söyledi. Esasen Turan mefkûresinin Türkiye'de bile iflas etmiş olduğunu ve istenildiği takdirde bundan daima siyasi manalar çıkarmanın mümkün olacağını ifade ederek, zemine, zamana ve amaca uygun bir ad bulunmasını istedi (Karagöz, "Spor Teşkilatımız" 3).

Lakin yapılan oylamada Turan ismi kabul edildi. Böylece Spor Birliği'nin üçüncü kongresi Turan Birliği'nin birinci kongresi oldu. Turan Birliği'ni vücuda getirenlerin siyasi gayeleri yoktu. *Turan* mefhumunu bir sembol olarak kabul etmişlerdi. Türk gençliğini toparlayıp geliştirmeyi hedefliyorlardı. Spor faaliyetlerini tek başına yeterli görmeyip, Türk gençlerini fikri yönden de yükseltmek amacındaydılar. Vidin şehrinde eğitimli Türk gençlerinin mevcudu daha fazlaydı ve eğitim seviyeleri genel olarak Rusçuk şehrindeki gençlerden daha yüksekti. Türk gençliğini sadece sporla değil, farklı yönlerden de geliştirmek söz konusu olunca, liderliği ele aldılar. Varna şehrindeki kulüpler de onlara destek verdi (Şimşir, *Bulgaristan Türkleri* 102-103; Hezarfen 43).

Böylece Bulgaristan Türk gençlerinin fikren ve bedenlen terbiyesine çalışıp onları iyi karakter sahibi kılarak medeni hayatta başarılı olacak şekilde hazırlamak ve gençler arasında kardeşlik duygularını kuvvetlendirmek gibi toplu bir gaye güden birlik kurulmuş ve faaliyete geçmiş bulunuyordu.

Turan bayrağı altında, Türk gençleri arasında yoğun kültürel ve sportif faaliyetler başladı. Şubeler faaliyete geçirilerek yakın ve çevre şehirlerde etkinlikler düzenleniyor ve bu etkinliklerde Türk gençleri bir araya gelerek kaynaşmaları sağlanıyordu. Aynı zamanda okuma yazma, jimnastik ve müzik gibi kurslar düzenlenerek üyelerin kişisel gelişimine katkı sağlanırken, futbol ve izcilik gibi etkinlikler de gençlerin sosyal yetenekleri destekleniyordu. Tüm bu çabalar birlik üye sayısının artmasına ve yeni şubelerin açılmasına katkı sağlıyordu (Türker 204; Karagöz, “Vraca” 3).

Turan Birliği’nin ikinci kongresi ise 26 Temmuz 1927’de İvraca’da toplandı. Turan Birliği ziyadesiyle jimnastik ve spora önem verdi ve bu kongrede 37 maddelik bir jimnastik ve spor yönetmeliği hazırlandı. Yönetmeliğin birinci maddesine göre Turan Birliği’nin temel amaçlarından birisi Türk gençlerinin ruhsal ve bedensel gelişimi için çalışmak, aralarında dayanışma ruhunu geliştirmek ve onları sosyal hayatta başarılı olacak şekilde hazırlamaktı. Yönetmelikte birliğin mührü ve bayrağı belirlenmiş ve envanterinin tutulduğu bir kulüp vücuda getirilmişti. Ayrıca Turan gençlerine has bir forma tertip edilmiş ve Türk gençleri resmi günlerde bu özel kıyafetler ile toplum içine çıkmaya başlamıştı (Kesioğlu 115; Doytchinova 1244).

1927 İvraca ve 1928 İslimye Kongreleri sürecinde Turan Birliği önemli bir yol kat etmiş ve Türk gençleri arasında bir nevi *kültür turanizmi* işletilmişti (Şerefli 12). Vidin şubesinde bu süreçte 16 kişilik mandolin orkestrası, iki kız ve iki erkek jimnastik takımı çalıştırılarak öğretilen birtakım idman ve müzik parçalarıyla halkın ilgi gösterdiği eğlenceler tertip edilmiş, bunun yanında birlik orkestrası birkaç kez Bulgar hayır kurumları adına verilen eğlencelere katılmıştı. Birlik kendi mekânında verdiği küçük çapta eğlenceler, düzenlediği toplantı ve konferanslarla halkın sevgisini kazanmıştı. Varna şubesinde ise bu süreçte iki spor takımı, iki jimnastik takımı ve 12 kişilik mandolin orkestrası çalıştırılmış, kendi yerinde verdiği eğlenceler ile birliğe güzel gelir sağlayan bir çekiliş tertip edilmişti. Kışın ise üç aylık bir gece kursu açılmış, katılım sağlayanlara Türkçe, Bulgarca okuma, yazma ve hesap öğretilmişti. İvraca, İslimye ve Kızanlık gibi şubelerde de buna benzer faaliyetler düzenlenmişti (Karagöz, “Vraca” 3-4).

1928 yılında birliğin önemli adımlarından birisi kendi yayın organı olarak Turan gazetesini çıkarmak oldu. Turancıların cemiyet bayramı olan 6 Mayıs 1928 münasebetiyle bol resim ve zengin yazılarıyla yayımlanan bu gazete dernek içindeki ve dışındaki her Türk için iftihar kaynağı oldu ve Turan Bir-

liği'nin memlekete faydalı bir oluşum olduğu ve olacağı anlatılmaya çalışıldı (Karagöz, "Vraca" 4).

Turan Birliği'nin 1929 yılı temmuz ayı içerisinde dördüncü kongresi toplandı. Kızanlık'ta yapılan kongrenin ana konusu Sofya'da toplanacak olan Bulgaristan'daki Türklerin Birinci Millî Kongresi'ne destek olmak ve şubelerin güçleri yettiğince bu kongreye delege göndermesini sağlamaktı (Karagöz, "Turan Cemiyetleri" 3).

Öyle ki Bulgaristan'daki Türklerin Birinci Millî Kongresi 31 Ekim-3 Kasım 1929 tarihinde Sofya'da toplandı (Memişoğlu, Bulgaristan 309). Kongreye Turan Birliği de önemli katkı sağladı. Kongreye, Türklerin yaşadığı bölgelerden delegeler katıldı ve delegeler Türk toplumunun temel sorunlarını tartışarak isteklerini Bulgar hükûmetine bildirdi. Bu istekler Bulgaristan'daki Türk azınlık konuları, Türklerin dinî kurum ve vakıfları ve hayır dernekleriyle ilgiliydi. Kongre kararlarında kendilerini diğer Müslüman gruplardan ayırmak amacıyla Türk azınlık kavramı defalarca vurgulandı. Kongrenin talepleri Bulgar hükûmetine bildirilse de bu taleplere hiçbir vakit cevap verilmedi (Köksal, *Minority* 512).

1930 yılındaki beşinci kongre Filibe'de gerçekleşti. Kongreye katılımı arttırmak amacıyla Filibe kongresi de dahil olmak üzere bundan sonraki kongreler temmuz ayı yerine eylül ayında yapılmasına karar verildi. Bunun sebebi ise birliğe dahil olan yeni şehir ve köy şubelerindeki üyeleri çiftçi çocuklar olduğundan hasat işlerine sekte vurmamak ve bundan sonraki kongrelere öğretmenlerin de katılımını sağlamaktı (Karagöz, "Turan Cemiyetleri" 3).

Turan Birliği 1931-1933 yılları arasında büyük bir gelişme gösterdi. Köylere varıncaya kadar birçok şehirde şubeler açıldı. Yaptıkları spor faaliyetleri, yürüyüşler ve şenliklerle Bulgaristan Türk gençliği arasında millî ve samimi bir bağ kuruyorlardı. Bulgaristan'daki Türkler, Türkiye'deki Kemalist inkılapları da yakından takip ediyor ve onları örnek alma yolunda büyük gayret gösteriyordu (Şimşir, *Bulgaristan Türkleri* 103).

Bulgaristan'da Türkiye büyükelçisi olarak bulunan Hüsrev Gerede Bey, Bulgaristan'daki Türk gençlerinin Türkiye'de yapılan harf devrimini örnek alarak kurslar açtıklarını, spor teşkilatları, okuma ve toplanma yerleriyle medeniyetin öncüleri olarak çalıştıklarını ifade etmiş ve millî birlik ve azınlık hukuku davalarında gösterdikleri gayreti takdirle karşılamıştı (Sefir Hüsrev Gerede 4).

Turan Birliği sadece spor faaliyetleri ile ön plana çıkmamış, bunun yanında kültürel çalışmalar ve sosyal yardım projeleriyle de Bulgaristan’daki Türk halkının destekçisi olmuştur. Kış aylarında fakir ailelere ve yardıma muhtaç kişilere yardım amacıyla müsamereler düzenlemişti (Ethem Abdi 4). Örneğin; İslimye şehrindeki Turan Birliği, İslimye öğretmenlerinden olup bir kaza neticesinde sakat kalan ve bu suretle yardıma muhtaç bir hâle gelen öğretmen Halil Ali Bey’in menfaatine büyük bir müsamereler vermiş ve müsamerelerde Namık Kemal ve Reşat Nuri Beylerin piyes ve komedileri temsil edilmişti. (*Bulgaristan Türklerinin Bir Kadirşinaslığı* 4).

Merkezi Kuzey Bulgaristan’da bulunan Turan Birliği’nin şubeleri zamanla Güney Bulgaristan’a da yayıldı. Kırcaali’de açılan Turan Birliği’nin şubesinde üyelerin girişimleriyle bölge Müslümanları Encümenliği, şehir merkezinde eğitim merkezi oluşturmak için arazi satın alıp bir okul inşasına başladı (Türker 205).

Bu süreçte yedinci kongrenin Kırcaali’de toplanmasına karar verildi. Lakin Bulgar hükûmeti Kırcaali’nin Türkiye sınırına yakın bir yerde olmasından dolayı kongrenin orada yapılmasına müsaade etmedi. Bundan dolayı yedinci kongre Eski Zağra’da yapıldı. Buna benzer bir durum sekizinci kongre için de yaşandı. Turan Birliği sekizinci kongreyi Razgrad’ta toplamayı kararlaştırdıysa da Bulgar hükûmeti buna da müsaade etmedi ve sekizinci kongrenin Rusçuk’ta toplanmasına karar verildi (Karagöz, “Turan Cemiyetleri, 8 inci Razgrad” 3; Keskiöğlu 116).

Turan Birliği’nin sekizinci kongresi 20-22 Ağustos 1933 tarihinde gerçekleşti. Kongreye Bulgaristan’ın farklı yerlerinden 300’den fazla delege katıldı. Turan Birliği’nin başkanı Vidinli Mustafa Kasım Bey’in açılış konuşmasından sonra kongre başkanlığına Vernalı Ömer Kâşif Nalbandoğlu seçildi. Ömer Kâşif Bey ve Rusçuk Emniyet Müdürü Gospodin Danef birer konuşma yaptı. Gospodin Danef konuşmasında her iki kardeş milletin, el ele vererek samimi bir tarzda çalışmalarını tavsiye etti (*Bulgaristanlı Türkler* 4).

Rusçuk kongresi kararları gereğince 1935 yılı yaz aylarında bir beden hareketleri gösterisi yapılacaktı. Bu gösteriye iştirak edecek kız ve erkek azayı hazırlamak için 1934 yılı içinde beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek üzere 10-Temmuz-20 Ağustos 1934 arasında Varna’da bir jimnastik kursunun açılmasına karar verildi (Karagöz, “Turan Cemiyeti (1)” 2, 4).

Bu kurslardan maksat yalnız teknik personeli hazırlamak değil, aynı zamanda Turan Birliği'ne bağlılığı arttırmak, sosyo-kültürel faaliyetlerde kendi disiplini ve nezaketiyle mensup oldukları toplumun her ferdine örnek olacak bir kadro yetiştirmek ve şubesi olmayan köy ve kasabalarda şubeler oluşturmak için iş bilen insanları hazırlamaktı.

Bu kurslarda vücut hareketleri göz önüne alınarak umumi beşer ve beden terbiyesi dersleri, hıfzıssıhha, genel fenni terbiye, terbiye-i bedeniye sistemleri, Turancılığın lüzum ve tarihçesi, Turancı terbiyesi terbiye-i bedeniye tarihi, serbest talim terimleri, turizm, jimnastik, spor ve ilk sıhhi yardım gibi dersler okutturulacaktı. Uygulamalı olarak da yürüyüşler, millî oyunlar, dans, çocuk oyunları, voleybol, basketbol, futbol vs. gibi sporlar uygulanacaktı (Karagöz, “Turan Cemiyeti (2)” 2).

Bu sayılanlar gerek merkezin gerekse şubelerin birkaç sene zarfında görecekları işlerin en önemlilerini oluşturmaktaydı. Bütün bunlarla beraber her şube, daha önce yaptığı gibi 1934 yılı içerisinde müsamere ve temsiller vermeye, gece kursları açmaya, faydalı kır geceleri düzenlemeye, kütüphanelerini zenginleştirerek azasının kültür seviyesinin yükseltmeye çalışacaktı (Karagöz, “Turan Cemiyeti (3)” 2, 4). Ayrıca her şubenin senenin uygun bir vaktinde geleneksel bir Turan gecesi gerçekleştirmesi ve birlik üyelerinin sıhhatine yardım etmek üzere Varna'da gezip dinlenebilecek bir alanının birlik tarafından sağlanması da kararlaştırılmıştı (“8 inci Turan Kongresi” 2).

Ancak bu hedefler 1934 yılındaki darbe hareketinden dolayı gerçekleşemedi. 19 Mayıs 1934 tarihinde Bulgar Askerî Birliği'nden Albay Damyan Velçev önderliğinde bir askerî darbe hükûmeti devrildi. 1935 yılında ise III. Boris idaresinde bir diktatörlük rejimi kuruldu (Jelavich 219). Gerçekleşen darbe hareketi ile Türkler için de sıkıntılı günler başladı ve Bulgar hükûmetinin Türklerle karşı ilk hareketlerinden biri Turan Birliği'ni kapatmak oldu.

Turan Birliği'nin Faaliyetleri Üzerine Tartışmalar ve Birliğin Kapatılması

Turan Birliği, ömrü hayatında ideolojisiyle, savunduğu düşünceler ve yaptığı faaliyetler ile birçok tartışmaya sebep olmuştu. Bu tartışmaların yaşanmasında birliğin akraba devlet Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Kemalist inkılapları örnek alması ve onlarla aynı ideolojik çizgide hareket etme çabasının rolü büyüktü.

Stamboliyski'nin iktidarında (1920-1923) Türkler rahat yüzü görmüştü. Ancak daha sonra darbe hareketi sonucu aşırı milliyetçilerin iktidara gelme-

siyle Türkler için sıkıntılı günler başladı. Bulgaristan'ın dış politikada revizyonist tutumu nedeniyle Stamboliyski sonrası dönemde Türkiye Cumhuriyeti ile olan ilişkiler olumlu bir grafik çizmedi. Dönemin konjonktüründen Bulgaristan'daki Türk azınlık da doğrudan etkilendi (Şerefli 32; Özlem 68).

1923 yılındaki darbe hareketinden sonra Aleksandır Tsankof, Kültür Bakanlığı görevine geldiği vakit ilk iş olarak Türk okullarının gelişimini durdurmak üzere tedbirler aldı. Çoğu okuldan Stamboliyski döneminde yardım amaçlı verilen tarlalar geri alındı. Birçok Türk öğretmenin gerekli şartları karşılamadığı için görevlerine son verildi. İncelemeler sonucunda sıhhi şartlara sahip olmadığı bahanesiyle okullar kapatılmaya başlandı (Nayır 166).

Bu sebeple birliğin başkanlarından Ömer Kâşif Nalbandoğlu, Bulgaristan'daki Türk gençlerinin, Kemalist inkılabın kültürünü ve medeni yükselişini kendine rehber kabul ettiğini ifade etmişti. Nalbandoğlu'na göre, 1920'li yıllarda çeşitli müdahalelerden dolayı yok derecesine inmiş olan Bulgaristan'daki Türk okulları, sayıca az olan Türk gencine milliyetçiliğin saldırılarından korunabilecek bilgi silahını veremiyordu. Bu yüzden dayanağı olmayan ve kılavuzsuz kalmış olan Türk gençliğinin imdadına yetişmek, ona benliğini, milliyetini, tarihini ve kültürünü öğretmek üzere Turan Birliği'nin kurulduğunu söylemişti (BCA 30-10-0-0/241-631-38).

Nitekim Osmanlı Devleti Balkanlardan çekildikten sonra kimlik belirlemede hâlâ ümmetçilik esas idi. Bu ise ulusal bilinci belirli ölçüde gölgeliyordu. Ulusal kültürler arasındaki ilişkilerin hızla genişlediği ve asimilasyonun birçok ülkede devlet politikası durumuna geldiği bir çağda ulusçuluğu önemsemek tehlikeler doğurabilirdi. Bu tehlikeyi sezen Bulgaristan'daki Türk aydın grubu, toplumsal bilincin yapısında değişiklikler yapılarak ulusçuluğun ön plana çıkarılması için özel çabalar harcanmasını zorunlu buluyordu. Bulgaristan'daki soydaşlarının Türk ulusuna mensup, Türkiye Türklerine her bakımdan benzetmek zorunda oldukları bilincine varmalarını istiyordu. Bu bilince ise, ulusal kültür, dil ve tarihlerini iyi öğrenerek ve yeni kuşaklar ulusal ruhta yetiştirilerek varılacağı açıktı. Bunu göz önünde bulunduran reformcu aydınlar Türkçülük ülküsünü kılavuz edinmişti (Yalımov, "20'li 30'lu Yıllarda" 116).

Türkiye'de gerçekleşen Kemalist inkılabın ardından resmi Türk ideolojisinde laikleşmeye doğru bir yönelim vardı. Millî bir ideolojiye sahip olan Kemalizm, bu süreçte Türk kavramını ön plana alarak milliyetçiliği ortaya çıkarmıştı. Bu

durumun Bulgaristan'daki Türklerin zihninde iki yönlü bir yansıması oldu. Bir yanda Kemalist inkılabın çağdaşlaşma adına gerçekleştirdiği faaliyetlerin Bulgaristan'da kırsal alandaki Türk nüfusu üzerinde fazla bir etkisi olmamış ve bunlar aynı geleneklere göre yaşamaya devam etmişti (Mutafchieva 27).

Diğer yanda ise, Kemalizm Bulgaristan'da çoğunluğu kırsal alanda yaşayan Türklerin aksine, özellikle şehirli Türk öğretmen ve az sayıda aydın grup arasında Varna, Vidin, Şumnu gibi şehirlerdeki Türk topluluklarında bir karşılık buluyordu. Resmî olarak spor ve kültürel faaliyetlerle uğraşan bir gençlik teşkilatı olan Turan Birliği, Türk nüfusunu topluluktan millî bir Türk azınlığına dönüştürmeyi amaçlamıştı (Höpken 61).

Türkiye'deki çağdaşlaşma hareketlerini örnek alan Turan Birliği ve ona destek veren Türklere göre Türkiye'deki gelişmeler Müslüman ve Türkler için bir rönesans demektir. Bundan dolayı, Türkiye'de çıkan her yeni kanun, Bulgaristan'daki Türkler arasında karşılık buluyor ve yakından takip ediliyordu (Hatiboğlu 120). Bulgaristan'da yaşayan Türklerin azınlık ve etnik bilincinin özelliklerini inceleyen İbrahim Yalimov, 1920-1940 arası dönemde Bulgaristan'da yaşayan Türkler arasındaki bu hareketliliği şöyle ifade etmişti:

Söz konusu reformlarda amaç, yalnız Türkiye'deki gelişmelere ayak uydurmak değildi. Kuşkusuz anavatandaki reformlar benzer köklü dönüşümler gerçekleştirerek bir kültürel atılım yapmak, giderek Bulgar ulusunun, Yahudi ve Ermeni azınlıkların düzeyine ulaşmak aydınların bir özlemi durumuna gelmişti (Canbazov, *Bulgaristan'da Başmüftülük* 350).

Turan Birliği'nin yaptığı kültürel ve sportif etkinlikler, kurduğu spor kulüpleri vasıtasıyla Bulgaristan'daki diğer Türk ve Müslüman bölgelere yayıldı. Bu tür kulüpler ülke içinde birlik ve beraberliği teşvik etmesi, Türk milliyetçiliğini ön plana çıkarması ve Kemalist inkılapların ortaya koyduğu fikirlerin yayılmasında büyük çaba gösterdi. Bu sayede Bulgaristan'daki Türklerin sosyo-kültürel anlamda ilerlemeleri için çalışan Turan Birliği, Bulgaristan'ın bütün zihinlerini aydın Türkleriyle, Türkler için esenliğin nerede olduğunu iyi kavradı ve Türkiye'deki inkılap hareketini Bulgaristan'daki Türkler arasında yaymada önemli bir rol oynadı (Nayır 171).

Fakat Bulgaristan'da yaşayan Müslümanlar arasında Turan Birliği'nin faaliyetlerini desteklemeyen gruplar da vardı. Osmanlı Devleti ve Türkiye Cum-

huriyeti dönemlerinde Bulgaristan’a göç eden siyasi sürgünler genellikle yönetici kesiminden ve siyasi yaşam tecrübesi olan farklı kökenden insanlardı. Bunlar Bulgaristan’daki Müslüman/Türk azınlığın siyasi ve sosyal yaşamında önemli bir rol oynadılar (Köksal, “Transnational” 198).

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye’de genel bir af ilan edilmiş, lakin Türk hükûmeti 150 önde gelen muhalefet aktivistinden oluşan bir listeyi bu affın dışında tutmuştu. İşte bu muhaliflerden bazıları Bulgaristan’a sığındı ve onlar, din görevlilerine, birkaç müftü ve İslami memur yetiştiren Nüvvab okullarından mezunlara katılarak Bulgaristan’daki muhafazakâr kesimin örgütlenmesinde önemli bir rol oynadılar. Bu grup, Türkiye’de Halifeliğin kaldırılmasına, Şapka inkılabına ve Latin harflerinin benimsenmesine karşıydı (Köksal, “Transnational” 199). Bulgaristan’da yaşayan Müslümanların sosyo-kültürel yapısının korunması yönünde çaba gösteren muhafazakârlar ile Turan Birliği’nin içinde bulunduğu reformcu Türkler arasında başlayan bu çekişme, Müslüman/Türk halkı arasında bölünmelere sebep oldu.

Bunun yanında Bulgaristan hükûmetinin Kemalist inkılaplara bakışı da müspet değildi. Türkiye’de yaşanan harf inkılabını Bulgaristan’daki reformcu Türkler de hayata geçirmeye çalıştı. Alfabe değişimi Bulgaristan’da muhafazakâr grupların direnişiyle karşılaşsa da reformcu Türklerin çabalarıyla kısa bir dönem bazı okullarda ve basın organlarında uygulandı. Ancak sonra Bulgar hükûmeti tarafından 1930’lu yılların sonuna kadar yasaklandı (Höpken 62).

Bulgar hükûmeti bu süreçte ülkedeki anti-Kemalist görüşlere destek vererek ülkedeki Müslümanlar/Türkler arasında yaşanan bölünmeyi arttırmaya çalıştı. Bu hususta Bulgar hükûmetinin attığı adımlardan biri de Başmüftülerin atanması ve eylemleri ile ilgili oldu. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar İstanbul’daki Şeyhülislam, Bulgaristan’daki Başmüftü’nün atanmasında önemli rol oynuyordu. Türkiye Cumhuriyeti 1924’te laik reformların bir parçası olarak Şeyhülislâm makamını kaldırdığında, Bulgaristan’daki Başmüftü ile Türk hükûmeti arasındaki bağlantı kesildi. Bulgar devleti, Müslüman azınlıklara yönelik politikalarına sempati duyan ve Kemalist reformları desteklemeyen Başmüftülerin atanmasını tercih etti. Muhafazakâr kesimi ve anti-Kemalist propagandayı Bulgar destekli Başmüftülük yönetti. Böylelikle Başmüftülük, Türk azınlık içindeki bölünmelerde önemli bir rol oynadı (Köksal, “Transnational” 199).

Örneğin, Türk okullarında öğretmenlik yapan münevver gençlerden birçoğu, dine karşı olan ve aykırı hareket eden Turan Birliği'ne mensup bulundukları hakkında Başmüftülüğün iftiralari yüzünden işlerinden çıkarıldı. Bunların yerine Başmüftülük tarafından uygun görülen şahıslar yerleştirildi. Şehir ve kasabalarda münevver gençler mukavemet gösterdikleri için Başmüftülüğün entrikalarıyla baş etseler de köylerdeki çoğu okulda dersler eski harflere çevrildi. Bunun neticesinde şehir ve kasabalarda dersler yeni harflerle okutulurken köylerdeki eğitim eski harflerle devam etti. Aynı milletin iki ayrı alfabeyle eğitim görmesi ise birliğin sağlanması adına önemli bir engel oluşturdu. (Nayır 168, 171).

1930'lu yıllarda Başmüftülük, Türkiye'deki inkılaplara uyan ve bunların yayılmasına çalışan gençliği dinsizlikle suçladı. Ayrıca Turan Birliği'nin gayesini Deliorman'da bir koloni oluşturarak bir Türk hükûmeti kurmak, sonra onu Türkiye'ye bağlamak olduğunu söyledi (Yalçınar 3).

Bulgaristan'daki Kemalist ideolojiye karşı Başmüftülüğün en büyük destekçileri Türkiye'den sürgün edilmiş olan şahsiyetlerdi. Bunlar Kemalist rejim karşısı ve Bulgaristan'daki Türk toplumunun laik ve reformist eğilimlerini eleştiren yazılar yazmaktaydı (Köksal, "Transnational" 206; Boyar and Fleet 779).

Örneğin, Turan Birliği'ne muhalif yazılar yazan Dostluk gazetesinde, Turan Birliği başkanı Mustafa Kasım'ın Eski Zağra'da bazı insanlara, Kemalizm inkılabına muhalif olan tüm Bulgaristan'daki Türkleri öldürme talimatının verildiği gizli bir Turan toplantısını düzenlendiği ifade edilmiş ve Turan Birliği'nin Türkiye adına Bulgaristan'da yasadışı örgütlendiği söylenmişti (BCA, 30-10-0-0/241-631-16).

Bundan başka Bulgar hükûmetine verilen bir raporda, Bulgaristan'daki Türk gençliği Türkiye'deki Kemalizm'in savunucusu olarak nitelenmişti. Halk arasında genç ve coşkulu öğretmenlerin bu alanda faaliyet gösterdiği ve bu faaliyetlerini kurdukları *Turan*, *Altınordu*, *Altay* gibi kulüpler aracılığıyla genişletmeye çalışarak Atatürk'e aşırı milliyetçi şahıslar yetiştirmek için propaganda yaptıkları ifade edilmişti (Karagöz, "Turan Cemiyetleri, 8 inci Razgrad" 3, 6; Şimşir, *Bulgaristan Türkleri* 105).

Turan Birliği ise kendi dergisinde yayımladığı bir makalede, Kemalizm'in Türk olmak bakımından Turan Birliği ile doğal bir gönül ve kan bağı kuran bir kültür cephesi olduğunu ve bu cephenin yalnız Türk gençliği için değil

dünyadaki tüm Türk gençliği için bir medeniyet ışığı olduğunu dile getirmişti (Şimşir, *Bulgaristan Türkleri* 106).

Birliğin üyelerinden Ahmet Refet Rodoplu ise kaleme aldığı bir yazısında, Bulgaristan'daki Türklerin edebiyat, sanat ve kültür noktalarında Türkiye'ye bağlı bulunduğunu, dolayısıyla Türkiye'nin o sahalardaki inkılaplarını sosyal hayatın kuralları ile bütünleştirerek Bulgaristan'da yaşayan Türkler arasında tatbik etmenin elzem olduğunu ifade etmişti. Bu düşünceye karşı olanların Türklüğün yükselmesine engel teşkil ettiğini söyleyerek Türk gençliğinin ilmi ve kültürel sahalarda Türk inkılabını benimsemekle vatana hizmet etmiş olacağını yazmıştı (Akgül 743).

Bulgaristan'da yaşayan Türk aydınlarından Hüseyin Celal Bey ise Rodop gazetesinde kaleme aldığı bir yazısında Bulgaristan'da yaşayan Türklerin taleplerinde hiçbir zaman kanun çerçevesi dışına çıkmadıklarını ve maksadın Bulgaristan'ın irfan, iktisat ve kültür hayatında Türk vatandaşlarıyla aynı yolda yürümek ve *Bulgaristanlı Türk* olarak yükselebilmek olduğunu ifade etmişti. (BCA, 30-10-0-0/240-619-7)

Bulgaristan'daki muhafazakârlar ile reformcular arasındaki bu çatışmaların yanında Bulgar milliyetçi unsurlar da Turan Birliği'nin faaliyetlerinden rahatsızdı. Bulgaristan'ın 1919 yılında imzaladığı Neuilly Barış Antlaşması'nı gözden geçirmek ve Makedonya, Trakya ve Dobruca'daki sözde Bulgar azınlıklarının statüsünü iyileştirmek için tekrarlanan başarısız girişimlerden duyulan hayal kırıklığı, Bulgar halkı arasında milliyetçi bir öz bilince katkıda bulunarak milliyetçi örgütlerin ortaya çıkmasını sağladı. Bu örgütlerin Türk ve Müslüman karşıtı ideolojiler sergilemesiyle birlikte özellikle 1930'ların başından itibaren Türklere ve Müslümanlara karşı şiddet gösterileri artmaya başladı (Höpken 62-63).

Bulgaristan Türk gençleri son seneler zarfında okumaya heves etmiş, sportif faaliyetlere önem vermiş, yer yer kiraathaneler ve kulüpler tesis ederek zihnen ve bedenen gelişim göstermişti. Türk gençliğinin bu yükseliş ve ilerleyiş hareketi, milliyetçi bir örgüt olan Trakya Teşkilatı'nın gözüne batmaya başlamıştı. Zira çağdaş, kendini yetiştirmiş bir Türk gençliği vatanın diğer unsuru arasında elbette daha yüksek bir kıymeti ve daha mümtaz bir mevkie sahip olacaktı (Karagöz, "Turan Cemiyetleri, Trakya Teşkilatı" 5).

Bundan dolayı Bulgar Trakya Teşkilatı Turan Birliği'nin faaliyetlerini engellemek üzere birtakım karalama ve jurnal faaliyetleri içine girdi. Özellikle

tüm Türkleri birleştirmeye yönelik bir nitelikte olan Turan isminden rahatsızlık duyan Trakya Teşkilatı, bu ismin Orta Asya'da bulunan Cengizhan ve Timur gibi Türklerin, barışçıl nüfusu yağmalamaya gittiği ve Altınordu isminin var olduğu bir ülkeden geldiğini söylemişti. Buna dayanarak Türk derneklerine Turan veya Altınordu gibi isimler verilmemesini isteyen milliyetçi Bulgarlar, bu isimleri Orta Çağ'ın dehşetlerini hatırlatan ve onları köleliğin karanlık çağına götüren isimler olarak görmüştü (BCA, 30-10-0-0/241-631-16). Dokuzuncu kongresini Kırcaali'de toplayan Trakya Teşkilatı, bununla yetinmeyerek Bulgaristan'daki Türk gençlerinin tesis ettikleri spor, musiki, kültür cemiyetleri olan Turan ile Altınordu'nun ortadan kaldırılması hakkında Bulgar hükûmeti nezdinde teşebbüste dahi bulunmuştu (BCA, 30-10-0-0/241-631-14; *Bulgarların Trakya cemiyeti işi azatıyor*, 3).

Bulgar yetkililer ise milliyetçi örgütlerin yardımıyla Bulgaristan'ın etnik olarak daha homojen hâle gelmesi için ya onları birleştirmek ya da göç etmeye zorlamak amacıyla Türkler/Müslümanlar üzerindeki baskılarını artırdı. Faşistizm yanlısı örgüt Rodna Zashtita (Vatan Savunması) bu konuda özellikle aktifti. Üyeleri Türk nüfusuna kötü davranmakta, onları Bulgarca konuşmaya zorlamakta, dini haklarını kısıtlayıp ve her şekilde onları gergin bir durumda tutmaya çalışmaktaydı. Müslüman dini cemaatin mesafeli oluşuyla birlikte Bulgar ve Türk milliyetçiliği arasındaki çatışma Türklerin yaşamında bir memnuniyetsizlik oluşturmuştu (Stoyanov 271).

Bulgaristan'daki Türklerin ulusal bilincinin güçlendiği ve ulusal duygularının pekiştiği bu gergin dönemde Türk aydınları, iki millet arasındaki bu sorunu çözmek ve ulusal veya etnik bilinç ile yurttaşlık bilincini bağdaştırarak aralarında bir ahenk sağlamak istediler. Turan Birliği'nin liderleri bu sorunu Türkler ile Proto Bulgarların arasındaki soy birliğini ileri sürerek çözmeye çalıştılar ve Bulgaristan'daki Türklerin millî andının şu üçlünün üzerine kurulmasını önerdiler: 1. Türk milletindenim. 2. Batı medeniyetindenim. 3. Bulgar tebaasındanım (Canbazov, *Bulgaristan'da Başmüftülük* 350).

Benzeri tezler vatan konusunda da yeni görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştı. Önce vatana bağlılığın yalnız siyasi alanda belirlenmeyip uygarlık alanında genişletmek gerektiği ortaya atıldı. Yani yalnız siyasi ve coğrafi değil de kültürel ve uygarlık açısından yaklaşımda bulunulması gerektiği görüşü oluştu. Böylece Bulgaristan, bu yöre Türklerinin yurdu, Türkiye Cumhuriyeti de anavatanları olarak tanımlanmıştı (Yalimov, "20'li 30'lu Yıllarda" 117).

Bu birleştirici çabaların yanında Turan Birliği’ndeki bazı gençlik gruplarının halka açık yaptığı etkinliklerde kışkırtıcı ve meydan okuyucu hareketler sergilemesi devletin otoritesini ve Müslümanların dini duygularını zedelemeye sebep olmaktaydı. Turan Birliği her ne kadar kültürel ve sportif anlamda gelişme ve ilerlemeyi temel alsa da birliğin ideolojik belirsizliği, liderlerin siyasi deneyimsizliği ve yapılan kitlesel gençlik hareketlerinin bazı muhafazakâr, milliyetçi ve şovenist çevrelerin amaçları için kullanılması, birliği komplo kuran, terör eylemlerine ve ayaklanmalara hazırlayan bir örgüt olarak sunulmasına sebep oluyordu (Yalımov, *İstoria* 201).

Dönemin şahitlerinden biri olan Ali Kemal Balkanlı, bazı Turancı gençlerin aşırı davranışlarının ve Bulgaristan’da yaşamakta olduklarını göz önüne almayarak düzenledikleri toplantı veya müsamerelerde Türkiye’de bulunuyormuşçasına hareket etmelerinin, Bulgarların hislerini inciteceğini düşünmemelerinden dolayı birliğin aleyhine tepkiler uyandırdığını ifade etmişti. Nitekim Balkanlı bu hususta bir anısını şu sözlerle ifade etmişti (Balkanlı 311):

1928 Muallimler Birliği kongresinin yapıldığı sırada, Lom ve Vidin Turancı gençleri bize bir temsil düzenlemişlerdi. Bu temsile Bulgar askeri bandosu katılacaktı. Gençler bir miktar genci omuzlarına bindirmek suretiyle bir piramit yapacaklardı. Bu piramitte bütün gençler Türk bayrağı tutuyorlardı. Ben bunun Bulgarlar üzerinde iyi tesir bırakmayacağını, hiç değilse bayrak tutan ortada en üstteki gencin eline Bulgar bayrağı verilmesinin uygun olacağını ve böylelikle Türk-Bulgar gençlerinin el ele gösterilmiş olacağını tertip heyetine söyledim. Bu mütalaam uygun görülerek bu surette hareket edilmişti.

Böylesi hassas bir ortamda Turan Birliği aldığı birtakım kararlarla birlik üyelerini itidalli hareket etmesi hususunda uyardı. Bu hususta Bulgaristan’la alakasını kesmiş olan yoldaşlarına iyi niyetle dahi olsa birliğe maddi ve manevi sahalarda zarar verecek yazılar yazmamaları tavsiye edildi. Turan Birliği’nin maksadı, bulunduğu vatana hayırlı, çalışkan ve şuurlu insanlar yetiştirmek olduğundan şubeler bütün işlerinde bu vatanın evladı olduğunu unutmayıp ve kendilerinden gösterişe kapılmadan faaliyet programlarını ona göre tespit etmesi istendi. Ayrıca Bulgar kamuoyunu aydınlatmak maksadıyla Bulgarca makaleler yazılması ve mümkün olduğu kadar Bulgar aydınlarıyla temasa geçilmesine karar verildi (BCA, 30-10-0-0/241-631-12).

Bulgar hükûmeti Turan Birliği özelinde Bulgaristan'daki Türklerin faaliyetlerini yakından takip etmekteydi. Türkiye'nin Bulgaristan'da iyi teşkilatlandırılmış bir Türk azınlığı üzerindeki nüfuzundan faydalanarak bunları dış-politik hedeflerinde kullanabileceğini düşünmüştü. Nitekim Türkiye'nin Bulgaristan'da Türk varlığını bir güç unsuru olarak kullanıp Kemalist inkılapların yeni fikir ve anlayışlarını tanıtmaya çabası Bulgar hükûmetini tedbir almaya sevk etti (*Belgeler*yle 301-304).

1930'ların başlarında Başbakan Nikola Mushanov'un direktifleri doğrultusunda bir komisyon kurularak Kemalist propagandayla mücadele için analiz ve öneriler içeren raporlar hazırlanmaya başlandı. Hazırlanan raporlarda Türk nüfusunun kademeli olarak göç ettirilmesini sağlamak, Türklerin daha yoğun yaşadığı bölgelerde kültürel gelişmeyi ve Türk azınlığın etno-ulusal öz bilincinin güçlenmesini önlemek, özel Türk okullarını kontrol altına alıp müfettişler ve Bulgar öğretmenler atamak ve okullara yüksek öğrenim yapmış Türk öğretmenleri atamamak gibi maddeler yer almaktaydı (Yalımov, *Kemalizm* 200-201).

Bununla birlikte Turan Birliği'nin, genelde beden eğitimi ve spor teşkilatlarına sahip olmalarından dolayı, 10 Mart 1931 tarihli Beden Eğitimi Kanunu hükümlerine tabi tutulması fikri tartışıldı. Bu kanuna göre, beden eğitimi alanında çalışan tüm okul dışı teşkilatlar, beden eğitimine ilişkin devlet programını kabul etmeye ve tatbik etmeye mecburdu. Ayrıca beden eğitimine ilişkin tüm benzer cemiyetlerin, sadece bir federasyona üye olmaları zorunluydu. Bu yasa hükmünce millî şubeler olarak Turan Birliği'nin futbol, jimnastik, turizm gibi derneklere katılması sağlanarak programları kontrol altına alınmalıydı (*Belgeler*yle 328-329).

Yine Bulgar hükûmeti yaptığı araştırmalarda, Kemalizm'in halk arasında yayılması ve kitlesel bir Türk azınlığı oluşturulması ile görevli olduğu düşünülen *Deliorman*, *Karadeniz*, *Rodop*, *Halksesi* gibi gazetelerin, Bulgaristan'daki Türk elçiliği tarafından desteklendiğini tespit etmişti. Özellikle Kemalist eğilimi olan ve milliyetçi duyguların teşvikine yönelik yayın yapan bu basın organlarına karşı cezalandırmalar yapmıştı. Buna karşılık hoca guruhunun çalışmalarına ve Türkiye'den gelen siyasi mültecilerin anti Kemalist faaliyetlerine müsaade göstermiş ve Kemalizm'e karşı yayın yapan ve Arap harfleriyle çıkarılan Türk gazetelerine mali destekte bulunmuştu (*Belgeler*yle 332, 346-347; BCA, 30-10-0-0/241-631-30).

İbrahim Yalimov, Bulgar hükûmetinin reformcular ile muhafazakârlar arasındaki anlaşmazlıkları Kemalizm'e karşı kullandığını ve hedeflerinin Kemalist propagandaya karşı mücadelenin de ötesine geçerek Türk nüfusunun sosyal ve kültürel gelişimini engellemeyi amaçladığını ifade etmişti (*Kemalizm* 202).

Öyle ki bu engellemeler Bulgar yetkililerin Türklere yönelik olarak takip ettiği politikalar arasında gözükmekteydi. Devletin gizli raporlarında, Türkler ülke içinde tutulmalı, gelenek ve göreneklerine saygı gösterilmeli ve onlardan daha fazla vergi alınabilmesi için istihdamı teşvik edici önlemler alınmalıydı. Diğer yandan, Türkler ülkeyi terk edeceklerse, onları maddi olarak yok etmek için her türlü önlem alınmalı ve uygun bir eğitim almaları engellenmeliydi. Çünkü Türkler ne kadar kültürlü olursa, o kadar tehlikeli olacak ve devletin politikalarını ve mülahazalarını gerçekleştirme konusunda o kadar yetenekli olacaktı (Mancheva 356).

Bazı devlet yetkilileri ise Türkler millî birliğe dâhil edilemediği için onların rahat kontrol edilebilmesi adına cahil tutulması ve ülke içindeki konumlarının etkisiz hâle getirilmesi gerektiğine inanıyordu. Bu doğrultuda Bulgar Demokrat Partisi Genel Sekreteri Boris Pavlov da Bulgaristan'da Türk gençlik ruhunun inkişafına katıyen engel olacaklarını ve Kemalist gençlerin önünü keseceklerini, eğer böyle yapılmaz ise Bulgaristan Meclisi'nde Türk gençlerini 30-40 mebusla karşılamak mecburiyetinde kalacaklarını ve Milletler Cemiyeti'ne kadar giderek azınlık hukukundan faydalanacaklarını ifade etmişti (BCA, 30-10-0/241-630-6).

Merkez Ordu Karargâhı Komutanı'na hitaben yazılmış bir raporda ise Türklerin diğer ülkelerin dikkatini çekmeden hassas şekilde ülkeden çıkarılması, başta Turan Birliği olmak üzere tüm Türk derneklerinin kapatılması ve bunların tüm Bulgar vatandaşları için ulusal oluşumlar ile değiştirilmesi gerektiği belirtilmişti (Mancheva 356-357).

19 Mayıs 1934 tarihinde gerçekleşen askeri darbe ile yukarıda zikredilen Bulgar hükûmetinin Türklere yönelik politikaları tek tek hayata geçirildi. Darbeden sonra Bulgaristan'daki Türklerin ve diğer Müslümanların durumu oldukça kötüleşti. Bulgar milliyetçi örgütler Müslüman Türk azınlığına yönelik baskı ve saldırılarını arttırdı. Daha sistematik bir şekilde Bulgar hükûmeti doğrudan doğruya kolluk kuvvetlerini kullanarak ve asimilasyon politikaları geliştirerek Türk azınlığa yönelik baskılarına devam etti (Yıldı-

rım 164). Türk okullarının sayısı azaltıldı ve Türkçe süreli yayınların büyük çoğunluğu kapatıldı. Etnik temelli siyasi partiler ve her türlü örgütlenmeye hiçbir şekilde izin verilmedi. Turan Birliği kapatılıp üyeleri polis gözetimine alındı. Birliğin önderlerinden bazıları Türkiye'ye kaçmak zorunda kalırken, Bulgaristan'da kalan üyeleri Bulgar karşıtı propagandalarını fiilen sürdürdüler. Turan Birliği'nin bazı bölümlerini yeraltına aldılar ve milliyetçi faaliyetlerini gizli şekilde sürdürmeye çalıştılar (Stoyanov 271; Marushiakova and Popov 49; Canbazov, *Bulgaristan Türk* 49).

Bulgaristan'da yaşayan Türkler arasındaki Kemalist taraftarlar devlet tarafından sert şekilde cezalandırıldı. Çünkü onlar Bulgaristan'ın topraklarına Türkiye'nin yayılımcı niyetlerinin yayılımı için ülkeyi düzenlemek amacıyla Türkiye'nin Bulgaristan'a yerleştirilmiş ajanları olarak algılandı. Türk nüfusunun bağlantılı olduğu bölgelerden örneğin, Şumnu, Varna ve Rusçuk bölgelerinden yerel polis örgütlerine tüm Kemalist unsurların tavırlarını dikkatlice izlemek ve Kemalizm propagandasında tüm şüpheli Türklerin isimlerini bir liste ile düzenlemek üzere emir verildi (Muyhtar 30-31).

Bulgaristan hükûmeti ve bazı gayrimeşru oluşumlar ve bilhassa Trakya Teşkilatı, Bulgaristan'daki Türkleri tehcir etmek için gayret göstermekte ve birçok zulüm ve fenalık yapmaktaydı. Bilhassa Bulgaristan'daki Türklerin kültür cemiyeti olan Turan Birliği üyeleri silah aramak bahanesiyle polis müdürlüklerine alınarak sorgulandı ("Bulgarya Türkleri ana vatana iltica ediyorlar" 1). Ayrıca Turan Birliği içinde yer alan ve topluma etki edebilen Türk aydınlarını etkisiz hâle getirmeye çalışan Bulgar yetkililer, Turan Birliği'nin başkanlarından Varnalı Ömer Kâşif Bey ve birliğe destek veren Şumnulu Avukat Besim Hilmi Bey ile Avukat Osman Raşit Bey gibi Türk aydınlarını tutuklayarak memleketin farklı yerlerine sürdü. Bu sayede Bulgaristan'daki Türk halkı başsız bırakılarak pasif bir hâle getirilmek istendi (*Bulgaristan'daki Türkler* 4).

Sonuç

Turan Birliği Bulgaristan Türk gençliğini, Bulgaristan'daki kültür ve spor müesseselerinin çizdiği hedeflere uygun olarak Türkiye için değil, içinde yaşadıkları vatan için hazırlarken Bulgar hükûmetlerinin çeşitli baskı ve engellemelerine karşı Türkiye'deki inkılapları kendine rehber edinerek hayatta kalmaya çalışmıştı.

Başlangıçta spor ve sosyo-kültürel faaliyetler ile Bulgaristan'da yaşayan Türkler arasında bir birlik ruhu oluşturmayı ve onların maddi ve manevi vasıflarını geliştirmeyi hedefleyen Turan Birliği, Stamboliyski sonrası dönemde Bulgar hükûmetinin Türk okullarına ve kültürüne yönelik aldığı olumsuz kararlar üzerine daha milliyetçi ve reformist bir çizgide hareket ederek Türkiye'deki Kemalist inkılabın kültürünü ve medeni yükselişini kendine rehber kabul etti.

Bu süreçte Bulgaristan'daki Türk kimliği, reformcu ve muhafazakâr olmak üzere iki farklı yelpazede açılım gösterdi. Bulgar hükûmeti milliyetçi hareketleri tehlikeli görerek reformcu gruba karşı Başmüftülük gibi Türkler üzerinde etkisi bulunan bir kurumu kullandı ve muhafazakâr gruba destek verir vaziyette görünerek Türkleri bölmeye çalıştı. Bununla beraber Bulgar milliyetçi gruplar da reformcuların faaliyetlerinden rahatsız oldu ve Türk halkı üzerinde baskı kurdu.

Gayesi Bulgaristan'daki Türk toplumunu ilmen, bedenlen ve kültürel manada kaldırmak olan Turan Birliği'nin birlik üyeleri yahut şubeleri, dokuz sene boyunca bu amacın dışına çıkmamak hususunda çaba göstermesi Bulgar hükûmetinin birliğe doğrudan müdahale etmesine engel olmuştu. Lakin yaşanan darbe hareketiyle gidişat birden değişmiş ve doğrudan bir müdahale ile Turan Birliği kapatılmıştı.

Turan Birliği'nin kapatıldığı dönemde Bulgaristan'daki Türk nüfusu toplam nüfusun yaklaşık yedide birine denk gelmekteydi. Yaklaşık on yedi milyon nüfusa sahip olan Türkiye'ye ait kalabalık bir azınlık toplumunun, yaklaşık altı milyon nüfusa sahip ve kuruluşu daha yeni sayılabilecek küçük bir devlet olan Bulgaristan için tehlike arz etmesi doğal görülebilecek bir durumdu. Bulgarlar kuvvetli bir Bulgar ulusu ve yurdunun inşasına giriştikleri esnada, şüphesiz ki Türkleri iyi bir gözle görüp, onların ülke içinde varlığını hissedecek biçimde sosyal ve kültürel gelişime ulaşmalarını istemedi ve bu uğurda her çareye başvuru olarak bunun önüne geçmeye çalıştı. Öyle ki Bulgar yetkililer, Trakya Teşkilatı, Rodna Zashtita gibi milliyetçi oluşumların Türk ve Müslüman topluma karşı kanunsuz hareketlerini göz ardı etmekten geri durmadı. Bulgaristan'ın etnik olarak daha homojen hâle gelmesi için ya onları birleştirmek ya da göç etmeye zorlamak amacıyla Türkler/Müslümanlar üzerinde sürekli baskı kurdular.

Turan Birliği kapatıldıktan sonra özellikle Türk toplumu üzerinde etkisi olan birliğin liderleri ve aktivistleri kıskaç altına alınarak her türlü faaliyetle-

ri engellenmeye çalışıldı. Öğretmen, memur, gazetecilerin içinde bulunduğu Türk münevverlerinin hakları ellerinden alındı. İşsiz kalan ve kendilerini Bulgaristan'da güvende hissetmeyen bazı Türk vatandaşları Türkiye'ye göç etmek zorunda kaldı. Nitekim onlardan biri olan ve Türkiye'ye kaçmak zorunda kalan gazeteci yazar M. Necmettin Deliorman, Bulgaristanlı gazeteci ve münevverlerin, orada çok dağdağalı geçen çetin bir mücadele hayatının tozu dumanı arasında millî folklorlarını bile derlemeye vakit bulamadan Anayurda kaçıp geldiklerini ifade etti. Kapatılmadan önce 95 şubesi ve 5000 civarı üyesi olan Turan Birliği böylece tarihe karışmış oldu.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında yazarın herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Açıklamalar

1 Metnin devamında bundan sonra kısaca Turan Birliği ismi kullanılacaktır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) 30-10-0-0/240-619-7, 15 Eylül 1931.
BCA, 30-10-0-0/241-630-6, 29 Haziran 1933.
BCA, 30-10-0-0/241-631-12, 24 Ekim 1933.
BCA, 30-10-0-0/241-631-16, 26 Ekim 1933.
BCA, 30-10-0-0/241-631-22, 14 Kasım 1933.
BCA, 30-10-0-0/241-631-30, 5 Aralık 1933.
BCA, 30-10-0-0/241-631-38, 22 Aralık 1933.

Kitap ve Makaleler

- "8 inci Turan Kongresi." *Özdilek*, 22 Eylül 1933, ss. 2.
Akgül, Suat. "Bulgaristan Türkleri ve Türk İnkılabı." *Türkler*, cilt 20, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss. 732-751.
Balkanlı, Ali Kemal. *Şarkî Rumeli ve Buradaki Türkler*. Elhan Kitabevi, 1986.
Belgeleriyle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938). Yay. haz. Ali Sarıkoyuncu, Necati Aktaş ve Ahmet Ceylan. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2002.

- Boyar, Ebru and Kate Fleet. "A Dangerous Axis: The 'Bulgarian Müftü', the Turkish Opposition and the Ankara Government, 1928-36." *Middle Eastern Studies*, cilt. 44 no. 5, 2008, ss. 775-789.
- "Bulgaristan Türklerinin Bir Kadirşinaslığı." *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1933, s. 4.
- "Bulgaristan'daki Türkler." *Zaman*, 22 Aralık 1934, s. 4.
- "Bulgaristanlı Türkler." *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1933, s. 4.
- "Bulgarların Trakya cemiyeti işi azıtıyor." *Cumhuriyet*, 13 Ekim 1933, s. 3.
- "Bulgarya Türkleri ana vatana iltica ediyorlar." *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1934, s. 1, 4.
- Canbazov, İsmail. *Bulgaristan Türk Basını Tarihinde (Belgeler, Belgiler, Anılar)*. Erkam Matbaası, 2011.
- Canbazov, İsmail. *Bulgaristan'da Başmüftülük Tarihi (1878-1944)*. 1. Kitap, Başmüftülük Yayınları, 2013.
- Crampton, Richard J. *Bulgaria*. Oxford University Press, 2007.
- Dayıoğlu, Ali. *Toplama Kampından Meclis'e Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*. İletişim Yayınları, 2005.
- Deliorman, M. Necmeddin. *Bulgaristan Türkleri Yakın Tarih ve Hatıralar*. Saffet Matbaası, t.y.
- Doytchinova, Elena. "La Population Musulmane de Bulgarie Comme Enjeu des Relations Turco-Bulgares (1919-1939)." *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi, 1996, ss. 1239-1262.
- Eroğlu, Hamza. "Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Sorunu." *Bulgaristan'da Türk Varlığı*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987, ss. 15-46.
- Eroğlu, Hamza. "Türk Bulgar İlişkileri ve 18 Ekim 1925 Tarihli Dostluk Antlaşması." *Belleten*, cilt. LI no. 201, 1987, ss. 1339-1447.
- Ersoy Hacısalihioğlu, Neriman. "Bulgaristan'da "Müstesna Vakıflar" Sorunu ve 1909 Yılı Komisyon Kararları." *Tarih Dergisi*, no. 46, 2007, ss. 155-176.
- Ersoy Hacısalihioğlu, Neriman. "Bulgaristan'da Türklerin Okul ve Eğitim Problemleri (1878-1918)." *20. Yüzyıl Başlarından Günümüze Türk Dünyasındaki Siyasi, İktisadi ve Kültürel Gelişmeler Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2019, ss. 887-914.
- Ethem Abdi. "Bulgaristan'da Ramazan Nasıl Geçti?" *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1933, s. 4.
- Hatiboğlu, İbrahim. "İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Bulgaristan Müslümanlarında Batılılaşma Çabaları." *Diyanet İlim Dergi*, cilt. 42 no. 1, 2006, ss. 111-130.
- Hezarfen, Ahmet. "Bulgaristan'da Türk Spor Birliği "Turan"." *Tarih ve Toplum*, cilt 18, no. 104, Ağustos 1992, ss. 39-48.
- Höpken, Wolfgang. "From Religious Identity to Ethnic Mobilisation: The Turks of Bulgaria before, under and since Communism." ed. Hugh Poulton, and Suha Taji-Farouki. *Muslim Identity and the Balkan State*. Hurst & Company, 1997, ss. 54-81.

- İpek, Nedim. *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Jelavich, Barbara. *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*. Küre Yayınları, 2013.
- Kamil, İbrahim. *Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, t.y.
- Karagöz, Adem Ruhi. "Birinci Rusçuk Kongresi." *Anayurt*, 22 Ekim 1955, s. 5.
- Karagöz, Adem Ruhi. "Spor Birliği'nin Kuruluşuna Dair." *Anayurt*, 1 Eylül 1955, s. 3.
- Karagöz, Adem Ruhi. "Spor Teşkilatımız Ne Âlemde." *Anayurt*, 1 Ocak 1956, ss. 3.
- Karagöz, Adem Ruhi. "Turan Cemiyeti (1)." *Anayurt*, 28 Şubat 1957, ss. 2, 4.
- Karagöz, Adem Ruhi. "Turan Cemiyeti (2)." *Anayurt*, 15 Nisan 1957, s. 2.
- Karagöz, Adem Ruhi. "Turan Cemiyeti (3)." *Anayurt*, 31 Mayıs 1957, s. 2, 4.
- Karagöz, Adem Ruhi. "Turan Cemiyetleri." *Anayurt*, 1 Şubat 1956, s. 3.
- Karagöz, Adem Ruhi. "Turan Cemiyetleri, 8 inci Razgrad Kongresine Doğru." *Anayurt*, 15 Nisan 1956, ss. 3, 6.
- Karagöz, Adem Ruhi. "Turan Cemiyetleri, Trakya Teşkilatı Kundak Sokuyor." *Anayurt*, 1 Haziran 1956, s. 5.
- Karagöz, Adem Ruhi. "Varna Kongresi." *Anayurt*, 1 Kasım 1955, s. 5.
- Karagöz, Adem Ruhi. "Vraca Kongresi." *Anayurt*, 15 Ocak 1956, ss. 3-4.
- Karpat, Kemal H. "The Turks of Bulgaria: The Struggle for National-Religious Survival of a Muslim Minority." *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, cilt. 23, no. 4, 1995, ss. 725-749.
- Kesioğlu, Osman. *Bulgaristan'da Türkler*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.
- Köksal, Yonca. "Minority Policies in Bulgaria and Turkey: The Struggle to Define a Nation." *Southeast European and Black Sea Studies*, cilt. 6 no. 4, 2006, ss. 501-521.
- Köksal, Yonca. "Transnational Networks and Kin States: The Turkish Minority in Bulgaria, 1878-1940." *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, cilt. 38 no. 2, 2010, ss. 191-211.
- Mancheva, Mila. "Image and Policy: The Case of Turks and Pomaks in Inter-war Bulgaria, 1918-44 (with special reference to education)." *Islam and Christian-Muslim Relations*, cilt. 12 no. 3, 2001, ss. 355-374.
- Marushiakova, Elena and Vesselin Popov. "Muslim Minorities in Bulgaria." ed. Blaschke, Jochen. *Migration and Political Intervention: Diasporas in Transition Countries*. Parabolis, 2004, ss. 1-63.
- Memişoğlu, Hüseyin. "Bulgaristan Türklerinin Birinci Milli Kongresi: (31 Ekim-3 Kasım 1929)." *Belleten*, cilt. 54 no. 209'dan ayrı basım, 1990, ss. 309-330.
- Memişoğlu, Hüseyin. *Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Mutafchieva, Vera. "The Turk, The Jew and The Gypsy." ed. Zhelyazkova, Antonina. *Relations of Compatibility and Incompatibility Between Christians and*

- Muslims in Bulgaria*. International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations Foundation, 1994, ss. 5-42.
- Muyhtar, Fatma. *The Human Rights of Muslims in Bulgaria in Law and Politics since 1878*. Bulgarian Helsinki Committee, 2003.
- Nayır, Yaşar Nabi. *Balkanlar ve Türklük*. Ulus Basımevi, 1936.
- Okday, İsmail Hakkı Tefvik. *Bulgaristan'da Türk Basını*. Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik, 1980.
- Özlem, Kader. *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri ve Türk Azınlık*. Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2019.
- "Sefir Hüsrev Gerede Bey'in Gazetemize Beyanâtı." *Hakimiyet-i Milliye*, 3 Haziran 1930, s. 4.
- Stoyanov, Valleri. "The Turks in Bulgaria." ed. Zhelyazkova, Antonina. *Relations of Compatibility and Incompatibility Between Christians and Muslims in Bulgaria*. International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations Foundation, 1994, ss. 268-271.
- Şerefli, Ahmet Şerif. *Bulgaristan'daki Türkler (1879-1989)*. T.C. Kültür Bakanlığı, 2002.
- Şimşir, Bilal N. "Bulgaristan Türk Azınlığının Ahdi Durumu." *Türk Kültürü*, no. 264, 1985, ss. 242-269.
- Şimşir, Bilal N. *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*. Bilgi Yayınevi, 1986.
- Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri*. Genelkurmay Basımevi, 2004.
- Tunalı Ali Hüsni. *Bulgaristan'da Türk Spor Birliği Nasıl Doğdu ve Nasıl Turan Oldu?* Vakıf Matbaası, 1933.
- Turan, Ömer. *The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.
- Türker, Mehmet. *Bozgun'dan Sonra*. Çağrı Yayınları, 2008.
- Yalçiner, Fikri. "Bulgaristan'da Türk Azınlığı." *Anayurt*, 22 Ekim 1955, s. 3.
- Yalimov, İbrahim. "20'li 30'lu Yıllarda Bulgaristan Türkleri Arasında Reform Hareketi." *I. Uluslararası Balkan Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*. ed. Nimetullah Hafız. BAL-TAM, 2006, ss. 111-118.
- Yalimov, İbrahim. *İstoria na Turската Община в България (Bulgaristan Türk Topluluğu Tarihi)*. IMIR, 2002.
- Yalimov, İbrahim. *Kemalizm i otrajeniето mu v Bulgaria (Kemalizm ve Bulgaristan'daki Yansıması)*. Avangard Prima, 2005.
- Yıldırım, Bülent. "Atatürk Döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin Bulgaristan Türkleri Politikası." *Balkanlarda Türk Kültürü: Bulgaristan Örneği Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ed. Cezmi Eraslan, Nilüfer Erdem, Duygu Saygın, Umut Dere. İstanbul Türk Ocağı Yayınları, 2019, ss. 154-168.
- Zhelyazkova, Antonina. "Bulgaria in Transition: The Muslim Minorities." *Islam and Christian-Muslim Relations*, cilt. 12 no. 3, 2001, ss. 283-301.

A Turkish Association Founded in Bulgaria: Turan Youth and Sports Association*

Mustafa Mutlu**

Abstract

This article discusses the activities of the Turan Youth and Sports Association, which operated in Bulgaria during the interwar period between 1924 and 1934. In this context, it focuses on the Association's efforts to develop national consciousness among the Turks in Bulgaria and to improve the public intellectually and physically by dealing with educational and cultural issues. The State of Bulgaria had been striving to erase the traces of the Turks in Bulgaria with the policies such as intimidation, assimilation and forced migration. Meanwhile, a number of intellectuals came together to strengthen the bond between the Turks in Bulgaria and to preserve Turkish culture, and founded the Turan Association. The Turan Association, which took the Kemalist reforms in the homeland Turkey as an example for the development of national consciousness and culture among the Turks, was also at the center of the relations between the two countries with its activities and the ideas it pursued.

Keywords

Turan, Bulgaria, Turkish Sports Association, Kemalism, Grand Mufti.

* Date of Arrival: 25 October 2021 – Date of Acceptance: 31 January 2023

You can refer to this article as follows:

Mutlu, Mustafa. "A Turkish Association Founded in Bulgaria: Turan Youth and Sports Association." *bilig*, no. 107, 2023, ss. 33-62, <https://doi.org/10.12995/bilig.10702>.

** Lecturer Dr., Bartın University, Department of Common Courses – Bartın/Türkiye
ORCID: 0000-0002-3357-4567.
mmutlu@bartin.edu.tr

Основанная в Болгарии турецкая ассоциация: молодежный и спортивный союз «Туран»*

Мустафа Мутлу**

Аннотация

В этой статье основное внимание уделяется усилиям молодежной и спортивной ассоциации «Туран», действовавшей в Болгарии в период между двумя войнами с 1924 по 1934 гг., целью которой было развитие национального самосознания у турок Болгарии, повышению их интеллектуальной и физической культуры путем решения вопросов народного образования и культуры. Государство стремилось стереть их следы на территории Болгарии с помощью такой политики, как запугивание, ассимиляция или принуждение к миграции в отношении болгарских турок. В ходе этого процесса ряд интеллектуальных кругов сформировали Ассоциацию «Туран», чтобы укрепить связи между турками Болгарии, существовавшими разрозненно, и сохранить турецкую культуру. Ассоциация «Туран», примером для которой была Кемалистская революция в Турции во имя развития национального самосознания и культуры среди турок. Деятельность и идеи, которые отстаивала организация, были в центре внимания отношений между двумя странами.

Ключевые слова

Туран, Болгария, турецкая спортивная ассоциация, кемализм, Главный муфтий.

* Поступило в редакцию: 25 октября 2021 г. – Принято в номер: 31 января 2023 г.
Ссылка на статью:

Mutlu, Mustafa. "A Turkish Association Founded in Bulgaria: Turan Youth and Sports Association." *bilig*, no. 107, 2023, ss. 33-62, <https://doi.org/10.12995/bilig.10702>.

** Преподаватель, д-р, Университет Бартын, Ректорат, Отдел общего образования – Бартын / Турция
ORCID: 0000-0002-3357-4567
mmutlu@bartin.edu.tr